ЦИКЛ НАСИЛЬСТВА: ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ МОДЕЛІ

***Губеня В. І.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.03 Check for updates

Анотація. У тезах проаналізовано пізнавальні можливості та обмеження моделі циклу насильства Л. Вокер (наростання напруження – гострий епізод насильства – примирення). Автор розглядає цю модель як аналітичний інструмент, що допомагає систематизувати повторювані епізоди насильства, пояснити психологічну неоднозначність стосунків постраждалої особи та визначити напрями психологічного втручання, водночас наголошуючи на її обмеженнях – відсутності універсальності, недостатньому врахуванні примусового контролю (за концепцією Е. Старка), ризику помилкового покладання відповідальності на постраждалу особу та обмежених можливостях прогнозування нових епізодів насильства. Автор доходить висновку, що модель циклу насильства доцільно застосовувати у поєднанні з концепцією примусового контролю та аналізом індивідуального досвіду постраждалої особи, а не як самостійний діагностичний інструмент.

Ключові слова: цикл насильства, домашнє насильство, примусовий контроль, модель Л. Вокер, психологічна допомога постраждалим, оцінювання ризиків

Постановка проблеми. Домашнє насильство нерідко сприймається як сукупність окремих конфліктів, між якими можуть виникати періоди спокою, примирення та обіцянок змін. Проте такий погляд не завжди дає змогу зрозуміти, чому насильницька поведінка повторюється, як формується психологічна залежність від кривдника та чому постраждала особа може залишатися у стосунках, попри завдану їй шкоду. Для пояснення цих процесів у психології використовується модель циклу насильства, запропонована американською психологинею Ленор Вокер. Водночас її популярність не означає універсальності: досвід постраждалих осіб є різноманітним, а сучасні форми насильства не завжди відповідають послідовності визначених етапів. Тому важливо розглядати цю модель не як незаперечний закон поведінки, а як аналітичний інструмент із певними можливостями та обмеженнями.

Мета. Проаналізувати пізнавальні можливості моделі циклу насильства Л. Вокер, визначити її значення для розуміння психологічних механізмів повторюваного насильства та обґрунтувати обмеження її застосування у практиці психолога.

Аналіз стану опрацювання питання. Ленор Вокер у праці The Battered Woman (1979) описала повторювану структуру насильницьких стосунків, виділивши три основні фази: наростання напруження, гострий епізод насильства та примирення, яке часто супроводжується каяттям кривдника й обіцянками змін [1]. Запропонована модель стала важливою для пояснення того, що насильство може мати не випадковий, а повторюваний характер.

Джанет Вілсон, аналізуючи концепцію циклу насильства, зазначає, що вона допомагає систематизувати типові зміни у взаємодії партнерів і зрозуміти відмінності між періодами напруження, насильства та тимчасового відновлення спокою [2]. Водночас дослідження домашнього насильства потребує ширшого контексту, оскільки окремі випадки не обов'язково відтворюють усі фази моделі.

Еван Старк у праці про примусовий контроль звертає увагу на те, що насильство не обмежується фізичними нападами. Воно може виявлятися у систематичному контролі, ізоляції, за-

лякуванні, обмеженні фінансової самостійності та свободи пересування [3]. Такий підхід дає змогу побачити форми насильства, які не завжди вкладаються в модель чергування гострих епізодів і примирення.

Окремого розмежування потребує поняття «цикл насильства» у значенні міжпоколінної передачі насильницьких моделей поведінки. Систематичний огляд сучасних досліджень показує, що зв'язок між переживанням насильства в дитинстві та його вчиненням у дорослому віці не є однозначним і потребує врахування соціальних, психологічних та культурних чинників [4]. Отже, обидва значення поняття не слід ототожнювати.

Виклад основного матеріалу.

1. Структура моделі циклу насильства

Модель Л. Вокер передбачає три взаємопов'язані фази.

Перша – наростання напруження. У стосунках можуть посилюватися роздратування, критика, погрози, контроль і конфлікти. Постраждала особа нерідко намагається передбачити реакції партнера, уникати суперечок і пристосовувати власну поведінку, сподіваючись запобігти новому епізоду насильства. Важливо, що така адаптація не робить її відповідальною за поведінку кривдника.

Друга – гострий епізод насильства. Напруження переходить у безпосередній прояв агресії, який може включати фізичне, сексуальне або інше насильство. Цей етап є найбільш очевидним для оточення, проте він не відображає всього процесу контролю, що відбувається у стосунках.

Третя – примирення або тимчасове затишшя. Кривдник може вибачатися, демонструвати турботу, заперечувати серйозність події або обіцяти, що подібне більше не повториться. Постраждала особа може пов'язувати цей період із надією на зміни та відновлення стосунків. Проте самі вибачення не є доказом припинення насильства.

Після періоду затишшя напруження може виникнути знову, і послідовність повторюється. При цьому тривалість фаз, інтенсивність насильства та характер поведінки партнерів можуть відрізнятися. Модель описує можливу закономірність, а не обов'язкову послідовність для кожної ситуації [1; 2].

2. Пізнавальні можливості моделі

Перша пізнавальна можливість полягає у виявленні повторюваного характеру насильства. Модель допомагає розглядати окремі епізоди в контексті тривалої взаємодії, а не ізольовано. Це важливо, оскільки періоди спокою можуть створювати враження, що проблема вже вирішена, хоча поведінка кривдника фактично не змінилася.

Друга можливість – пояснення психологічної неоднозначності стосунків. Чергування загрози та проявів турботи може посилювати надію постраждалої особи на позитивні зміни. Унаслідок цього їй може бути складно оцінити перспективи стосунків, ухвалити рішення про розрив або звернутися по допомогу. Така ситуація не свідчить про слабкість характеру: на рішення впливають емоційна прив'язаність, страх, матеріальна залежність, наявність дітей, соціальна ізоляція та інші обставини.

Третя можливість – визначення моментів для психологічного втручання. Розуміння динаміки насильства дає змогу фахівцеві досліджувати зміни у поведінці кривдника, оцінювати суб'єктивне відчуття безпеки постраждалої особи та з'ясовувати, яка допомога їй потрібна. Водночас психолог не повинен вважати період примирення гарантовано безпечним або прогнозувати відсутність нового насильства лише на підставі вибачень.

Четверта можливість – систематизація психологічної інформації. Модель може бути початковою схемою для аналізу історії стосунків: коли виникали загрози, які форми насильства спостерігалися, що відбувалося після інцидентів і чи були реальні зміни у поведінці кривдника. Такий аналіз допомагає уточнювати запит на психологічну допомогу, але сам по собі не замінює оцінювання ризиків.

3. Обмеження моделі та ризики її спрощеного застосування

Перше обмеження – відсутність універсальності. Не всі насильницькі стосунки проходять через три чітко виражені фази. Насильство може бути регулярним, непередбачуваним або постійним, без помітного періоду примирення. Тому відсутність певної фази не спростовує факту насильства.

Друге обмеження – недостатнє відображення примусового контролю. Якщо увага зосереджується лише на окремих інцидентах, поза аналізом можуть залишитися систематичне стеження, приниження, економічні обмеження, ізоляція від близьких і контроль повсякденного життя. Концепція примусового контролю Е. Старка дає змогу доповнити модель аналізом тривалого обмеження автономії особи [3].

Третє обмеження – ризик помилкового пояснення причин насильства. Назва «цикл» може створювати враження, що насильство є результатом спільної поведінки партнерів або природним етапом конфлікту. Проте відповідальність за вчинення насильства не можна перекладати на постраждалу особу. Її спроби заспокоїти партнера, залишитися у стосунках чи повернутися до них не виправдовують дій кривдника.

Четверте обмеження – обмежені можливості прогнозування. Модель не дає змоги достовірно визначити, коли відбудеться наступний епізод, наскільки тяжким він буде та чи припиниться насильство. Для оцінювання небезпеки необхідно враховувати конкретні обставини: погрози, попередні напади, посилення контролю, переслідування, доступ до зброї та ризики, пов'язані зі спробою припинити стосунки.

П'яте обмеження – необхідність урахування індивідуального досвіду. Використання моделі як готового шаблону може призвести до того, що фахівець почне шукати підтвердження визначених фаз замість уважного аналізу розповіді людини. У психологічній практиці модель має допомагати ставити уточнювальні запитання, а не визначати наперед, що саме повинна відчувати або робити постраждала особа.

Таким чином, модель циклу насильства доцільно застосовувати разом з іншими підходами, зокрема концепцією примусового контролю, аналізом соціальних умов і індивідуальних психологічних реакцій. Вона пояснює одну з можливих структур повторюваного насильства, але не охоплює всіх його форм і механізмів.

Висновки.

1. Модель циклу насильства Л. Вокер є важливим інструментом розуміння повторюваної динаміки насильницьких стосунків, у яких можуть чергуватися наростання напруження, гострий епізод насильства та примирення.

2. Основні пізнавальні можливості моделі полягають у систематизації повторюваних епізодів, поясненні психологічної неоднозначності стосунків і визначенні напрямів психологічної допомоги.

3. Модель не є універсальною: насильство може відбуватися без чіткої послідовності фаз, а періоди затишшя не гарантують припинення небезпечної поведінки.

4. Для повнішого розуміння насильства необхідно враховувати примусовий контроль, соціальні та матеріальні обставини, індивідуальний досвід постраждалої особи й конкретні чинники небезпеки.

5. Модель циклу насильства слід використовувати як аналітичну схему, а не як діагностичний інструмент або засіб точного прогнозування. Її застосування не повинно призводити до звинувачення постраждалої особи чи применшення відповідальності кривдника.

Список використаних джерел

1. Walker L. E. The Battered Woman. New York : Harper & Row, 1979. 270 p.

2. Wilson J. K. Cycle of Violence. The Encyclopedia of Women and Crime. Hoboken : Wiley-Blackwell, 2019. DOI: https://doi.org/10.1002/9781118929803.ewac0083

3. Stark E. Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life. New York : Oxford University Press, 2007. 464 p. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780195154276.001.0001

4. McCloud B., Abdullah A. Theoretical Analysis of the Cycle of Intimate Partner Violence: A Systematic Review. Trauma, Violence, & Abuse. 2025. Vol. 26, No. 5. P. 1064–1081. DOI: https://doi.org/10.1177/15248380241301781

The Cycle of Violence: Explanatory Potential and Limitations of the Model

Hubenia V. I.

Abstract. The paper analyses the explanatory potential and limitations of L. Walker's cycle-of-violence model (tension-building — acute battering incident — reconciliation). The author treats the model as an analytical tool that helps systematize recurring episodes of violence, explain the psychological ambivalence experienced by the victim, and identify points for psychological intervention, while stressing its limitations — the lack of universality, insufficient attention to coercive control (per E. Stark's concept), the risk of mistakenly shifting responsibility onto the victim, and limited predictive capacity regarding future episodes of violence. The author concludes that the cycle-of-violence model should be applied together with the concept of coercive control and an analysis of the victim's individual experience, rather than as a stand-alone diagnostic tool.

Keywords: cycle of violence, domestic violence, coercive control, Walker's model, psychological assistance to victims, risk assessment

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Губеня В. І. Цикл насильства: пізнавальні можливості та обмеження моделі. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 31–34. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.03.